

Den svenska radikalnationalismens genesis

MARKUS LUNDSTRÖM

Uppsala universitet & Mittuniversitetet

Medan historisk fascismforskning varit koncentrerad på mellankrigstiden tecknar denna artikel den svenska radikalnationalismens genesis i början av 1900-talet. Utifrån idéarbetet återopatt av rörelsen idag undersöks formeringen av den radikalnationalistiska tankefiguren där svenskheten måste försvaras och Sverige födas på nytt.

Försommarens ljusa nätter och midvinterns hårda köld, rödvita timmerstugor och blågul ishockey; föreställningar om Sverige och svenskhet är en del av den vardagliga nationalism som präglar vårt sätt att förstå och agera i samhället.¹ Som ideologisk överbyggnad urskiljer nationalismen det svenska folket och dess historiska förbindelse till den plats som idag kallas Sverige.² Det föreställda folkets rätt till det avgränsade territoriet

Artikeln har granskats av två externa lektörer enligt modellen *double blind peer review*.

1. Vardagsnationalism utgör ett internationellt forskningsfält som utforskar de symboler och praktiker som aktiverar nationalismens olika gränsdragningar. Se exempelvis Jonathan Hearn & Marco Antonsich, "Theoretical and Methodological Considerations for the Study of Banal and Everyday Nationalism", *Nations and Nationalism* 24:3 (2018); Eleanor Knott, "Everyday Nationalism: A Review of the Literature", *Studies on National Movements* 3 (2015); jfr Michael Billig, *Banal Nationalism* (London 1995).

2. För en idéhistorisk översikt till den svenska nationalismen, se Patrik Hall, *Den svenskeaste historien: Nationalism i Sverige under sex sekler* (Stockholm 2000); Alf Johansson (red.), *Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet* (Stockholm 2001); Sverker Sörlin, *Nationalism* (Stockholm 2006); Henrik Berggren & Lars Trägårdh, *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige* (Stockholm 2015).

Markus Lundström är fil. dr i ekonomisk historia och docent i sociologi, verksam vid Uppsala universitet och Mittuniversitet, och forskar om politiskt tänkande inom sociala rörelser. Han är medredaktör till *Nordic Fascism: Fragments of an Entangled History* (London 2022) och ingår i det Wallenbergfinansierade projektet "Inception: The Birth of Nordic Fascism".

E-post: markus.lundstrom@miu.se

utgör nationalismens idémässiga rotsystem.³ Men härifrån växer även en världsåskådning som kretsar kring förbindelsen mellan folket och territoriet, en orientering mot nationalismens rot [lat. *radix*] – radikalnationalismen är en politisk ideologi inriktad på att renodla det föreställda folket och befästa dess territoriella anspråk.⁴ I över ett sekel har den radikalnationalistiska rörelsen sökt göra verklighet av det politisk-ideologiska ledmotivet "Sverige åt svenskarna".

I denna artikel undersöks den radikalnationalistiska idéformering som artikulerades av de historiska förgrundsgestalter som åberopas av rörelsen idag. Det handlar i förstone om Sverigedemokraternas historioGRAFISKA hänvisning till Teodor Holmberg samt de utomparlamentariska tankesmedjornas kanonisering av Rudolf Kjellén och Adrian Molin. Med fokus på dessa politisk-ideologiska portalfigurer kartlägger artikeln hur det tidiga 1900-talets nationalistiska idéer mobiliserades till försvar av Sverige och svenskheten – mot en föreställd undergång i hopp om nationens pånyttfödelse.

Den teoretiska startpunkten är gradskillnaden mellan den övergripande nationalism – som korsad med olika ideologiska inriktningar utmärker politisk aktivitet i den moderna staten – och den nationalism som i sin rena form handlar om att befästa förbindelsen mellan folket och territoriet. Nationalism utblandad medför starkare inslag från andra ideologiers kärnidéer, exempelvis socialismens jämlikhet och liberalismens frihet. En högre grad av radikalitet, en politisk vision definierad av kopplingen folket-territoriet, innebär en renare form av nationalism.⁵

3. Studiet av nationen som social konstruktion initierades i huvudsak av tre historiska standardverk som spårade den moderna nationalismens rötter till industrikapitalismen, boktryckarkonsten och masskommunikationen: Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Ithaca 1983); Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London 1983); Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality* (Cambridge 1990).

4. Det analytiska begreppet radikalnationalism lanserades först genom en historisk exposé över denna politiska idévärld och teoretiserades senare som politisk ideologi med hjälp av Michael Freedens konceptuella morfologi. Se Markus Lundström & Tomas Poletti Lundström, "Radical Nationalism", *Journal of Political Ideologies* 30:1 (2025); Markus Lundström & Tomas Poletti Lundström, "Hundra år av radikal nationalism", *Arkiv: Det vita fältet – Samtida forskning om högerextremism III*:5 (2016). För ytterligare användning av begreppet inom fascismforskningen, se Mattias Gardell, *Lone Wolf Race Warriors and White Genocide* (Cambridge 2021); Benjamin Teitelbaum, *Lions of the North: Sounds of the New Nordic Radical Nationalism* (New York 2017); Markus Lundström & Tomas Poletti Lundström, "Lewi Pethrus och radikalnationalismen", *Personhistorisk tidskrift* 121:2 (2025).

5. Detta resonemang bygger på statsvetaren Michael Freedens idé om tunn och tjock nationalism. Se Michael Freedens, "After the Brexit Referendum: Revisiting Populism as an

Förädlad som politisk ideologi blir radikalnationalismens kärnidé helt central, viktigare än både internationell solidaritet och individuell rörelsefrihet.

Radikalnationalismen kan med andra ord förstås som en förstärkning av nationalismens inneboende mekanismer. Detta gäller i synnerhet dess genuslogik, idén om nationen som uppbyggen men samtidigt sårbar, hotad och i ständigt behov av skydd.⁶ I radikalnationalismen intensifieras denna logik genom en kamporienterad aktivism till nationens försvar, med förhoppningen att mannen ska resa sig och återställa den förlorade genusordningen.⁷ Radikalnationalismens genuslogik hänger på detta sätt samman med pånyttfödelsens temporalitet, tidsuppfattningen där folkets resning blir vägen mot att återuppväcka nationens förlorade storhet.⁸ Denna temporalitet särskiljer radikalnationalismen från såväl konservatismens tillbakablickande som liberalismens och socialismens utvecklingsoptimism. Här finns även en skillnad gentemot den revolutionsorienterade fascismen, eftersom nationens återupprättande också kan iscensättas genom långsamma reformer.⁹

Undersökningen som presenteras i denna artikel utreder hur radikalnationalismens bärande tankefigur – att nationen både måste försvaras och födas på nytt – tog form i efterdyningarna av emigrationen och unionsupplösningen för att i upptakten till första världskriget artikuleras som politiskt program. Denna tillblivelsens tidsperiod – den svenska radikalnationalismens genesis – föreskrivs i rörelsens egen historiografi; dagens radikalnationalistiska aktörer anger som politisk-ideologiska förgrundsgestalter en handfull idégivare verksamma huvudsakligen mellan

Ideology”, *Journal of Political Ideologies* 22:1 (2017) s. 2–3; Michael Freeden, ”Is Nationalism a Distinct Ideology?”, *Political Studies* 46:4 (1998) s. 748–765.

6. Denna teoretisering bygger på Iris Young, ”The Logic of Masculinist Protection: Reflections on the Current Security State”, *Signs* 29:1 (2003); Anne McClintock, ”No Longer in a Future Heaven”: Gender, Race, and Nationalism”, i Anne McClintock, Aamir Mufti & Ella Shohat (red.), *Dangerous Liaisons: Gender, Nation, and Postcolonial Perspectives* 1997.

7. Se Kathleen Blee, ”Where Do We Go From Here? Positioning Gender in Studies of the Far Right”, *Politics, Religion & Ideology* 21:4 (2020) s. 419; jfr George Mosse, *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity* (New York 1996).

8. I sin inflytelserika definition av generisk fascism benämner Griffin denna pånyttfödelse som *palingenesis*: Roger Griffin, *The Nature of Fascism* (London 1993) s. 26. För diskussion kring sambandet mellan fascismens genuslogik och temporalitet, se Stefanos Geroulanos, ”The Temporal Assemblage of the Nazi New Man: The ”Empty” Present, the Incipient Ruin, and the Apocalyptic Time of Lebensraum”, i Dan Edelstein, Stefanos Geroulanos & Natasha Wheatley (red.), *Power and Time* (Chicago 2020).

9. Jfr Gardell (2021) s. 5.

sekelskiftet 1900 och första världskriget. Här inbegrips alltså den idéutveckling som föregick de fascistiska och nationalsocialistiska organisationer som växte fram under mellankrigstiden, vilket placerar undersökningen längre bak i tiden än andra svenska fascismstudier. Medan internationell forskning sedan länge undersökt proto-fascistiska rörelser och idésystem,¹⁰ kretsar det historiska forskningsläget i Sverige huvudsakligen kring sådan organisering från 1920-talet fram till andra världskrigets slut.¹¹ Detta forskningsfält initierades under efterkrigstiden och utvidgades i samband med radikalnationalismens expansion mot slutet av seklet.¹² Forskningsläget har idag vidgat kunskapshorisonten betydligt, men som historisk startpunkt framhålls vanligen framväxten av den självdefinierade fascismen och nationalsocialismen i Sverige. Denna artikel bidrar med att avteckna den radikalnationalistiska tankefigur som formerades under upptakten till första världskriget.

Artikels primärmaterial utgörs av de texter som av tidigare forskning utpekats som centrala för den nya konservatism som utvecklades kring förra sekelskiftet.¹³ I fokus står textproduktionen av Teodor Holmberg,

10. Se George Mosse, *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich* (New York 1987 [1964]); Zeev Sternhell, Mario Sznajder & Maia Ashéri, *The Birth of Fascist Ideology: From Cultural Rebellion to Political Revolution* (Princeton 1994 [1989]); Walter Laqueur, *Fascism: Past, Present, Future* (Oxford 1996); jfr Lars Trägårdh, "Varieties of Volkish Ideologies: Sweden and Germany 1848–1933", i Bo Stråth (red.), *Language and the Construction of Class Identities* (Göteborg 1990).

11. Göran Dahls studier om "radikalkonservatism" berör samma tematik och tidsperiod men utan huvudsakligt fokus på idégivare i den svenska kontexten. Se Göran Dahl, *Radical Conservatism and the Future of Politics* (London 1999) s. 5, 51–59; Göran Dahl, "Heidegger, Spengler och autentisk fascism", *Sociologisk Forskning* 43:1 (2006); Göran Dahl, *Radikalare än Hitler: De esoteriska och gröna nazisterna. Inspirationskällor, pionjärer, förvaltare, ättlingar* (Stockholm 2006) s. 45–95; Göran Dahl, *Folk och identitet: Identitarismen och dess källor* (Göteborg 2018) s. 133–145.

12. Se exempelvis Eric Wärenstam, *Sveriges nationella ungdomsförbund och högern 1928–1934* (Stockholm 1965); Eric Wärenstam, *Fascismen och nazismen i Sverige 1920–1940* (Stockholm 1970); Ulf Lindström, *Fascism in Scandinavia 1920–40* (Umeå 1983); Heléne Lööw, *Hakkorset och Wasakarven: En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924–1950* (Göteborg 1990); Lena Berggren, "Den svenska mellankrigsfascismen – ett ointressant marginalfenomen eller ett viktigt forskningsobjekt?", *Historisk tidskrift* 122:3 (2002).

13. Tidigare historisk forskning om svensk konservatism utmärks i huvudsak av Mats Kihlberg, "Aktivistiska strömningar i Sverige", i Mats Kihlberg & Donald Söderlind (red.), *Två studier i svensk konservatism 1916–1922* (Stockholm 1961); Nils Elvander, *Harald Hjärne och konservatismen: Konservativ idédebatt i Sverige 1865–1922* (Stockholm 1961); Staffan Björck, *Heidenstam och sekelskiftets Sverige: Studier i hans nationella och sociala författarskap* (Stockholm 1946); Rolf Torstendahl, *Mellan nykonservatism och liberalism: Idébrytningar inom högern och bondepartierna 1918–1934* (Stockholm 1969); Tyrgils Saxlund, *1914 års idéer: En studie i svensk litteratur* (Stockholm 1975).

Rudolf Kjellén och Adrian Molin – tre nyckelfigurer som blivit historio-grafiskt bärande för den samtida rörelsens politisk-ideologiska självbild. Vid sidan av dessa idégivares böcker, tidningsartiklar och pamfletter omfattar studien även Holmbergs tidskrift *Sveriges väl* (1906–1926), Molins *Det nya Sverige* (1907–1928) samt *Nationell tidskrift* (1918–1929) där alla tre var skribenter. Utifrån dessa politisk-ideologiska texter tecknas på följande sidor framväxten av den radikalnationalistiska tankefigur som motiverade försvaret av Sverige och svenskheten i kampen för nationens pånyttfödelse.¹⁴

Förutsättningen för tankefigurens formering var föreställningen om svenskens brutna nationalkänsla och kulturella självtvivel, idén om ett slumrande folk som måste väckas till liv. Denna idé hade tagit form under sekelskiftets intellektuella kulturstrider.¹⁵ Som respons på nationalromantiken utvecklades inom den svenska litteraturen en bitande sarkasm kring svulstigheten i den storsvenska patriotismen. Strindberg var en tidig och inflytelserik satiriker, som med sin vassa penna gick till attack mot den litterära patriotismen genom att utmåla svenskheten som fabricerad.¹⁶ Hans spefulla skildring av svenskens nationella osäkerhet plockades snart upp av de konservativa – och fick då en förändrad

14. Källurvalet motiveras av de tre idégivarnas historiografiska betydelse för den parlamentariska och utomparlamentariska grenen av den nationella rörelsen idag. Genom tematisk kodning av Kjellén och Molins radikalnationalistiska urkunder, samt Holmbergs programmatiska tidskrift, framträder ett mönster av återkommande idéer och politiska artikulationer, här rekonstruerade som en *tankefigur*. Detta analysbegrepp bygger på sociologen Johan Asplunds teoretisering av den aktiverande länken mellan materiella förhållanden och genomgripande idésystem, där "växelspelet mellan bas och överbyggnad förmedlas av tankefigurer". Se Johan Asplund, *Teorier om framtiden* (Stockholm 1979) s. 149. Tillämpningen följer tidigare utforskande av tankefigureernas betydelse för fascismens utveckling i Sverige. Se Gustaf Forsell, *Blodet och korset: Tankefigurer i kristen nationalsocialism i Sverige 1925–45* (Uppsala 2024) s. 29–31; Victor Lundberg, *En idé större än döden: En fascistisk arbetarrörelse i Sverige, 1933–1945* (Gidlund 2014) s. 34–36.

15. Se Mats Persson, *Förnuftskampen: Vitalis Norström och idealismens kris* (Stockholm 1994) s. 77–85, 151–153; Gunnar Broberg, "När svenskarna uppfann Sverige: Anteckningar till ett hundraårsjubileum", i Gunnar Broberg, Ulla Wikander & Klas Åmark (red.), *Tänka, tycka, tro: Svensk historia underifrån* (Stockholm 1993) s. 180–186.

16. Björn Meidal, "August Strindberg – 'Oh, så osvensk'?", i Alf Johansson (red.), *Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet* (Stockholm 2001) s. 18–33; John Landquist, "Strindbergsfejden", i Harry Järv (red.), *Strindbergsfejden: 465 debattinlägg och kommentarer. Del 1*. (Staffanstorp 1968). Det bör noteras att Strindberg i sina angrepp inte drog sig för att använda såväl misogyna som antisemitiska stereotyper, något som är väl dokumenterat av tidigare forskning. För en översikt, se Ann-Sofie Lönngren, "Från diagnostisering till intersektionalitet: Tendenser inom Strindbergforskningen 1963–2011", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 41:3–4 (2011).

N:r 50. Stockholm, 11 December 1908. 3:dje årg.

Prenumerationspris:
 1) 48 3 kr., 2) 48 2 25 kr., 3) 48 1 75 kr.,
 4) 48 1 kr. (enstärkt för inbörstvärd).

Prenumeration sker
 skedd i handpen som i Stockholm &
 närmaste poststad. Lönsumman 10 öre.

Byrå: Fretschelsholmen 7, Stockholm.
 Allm. telef. 163 62.
Utförelseställe: hvarje fredagsmorgn.

Postadress:
 För utöfver och annonser: Fretschelshol-
 men 7, Stockholm, för artiklar m. m.:
 Redaktionen af Sveriges Väl, Törns.

Redaktion:
 Teodor Holsberg (svarets utöfver)
 och Cecilie Hållin-Heinberg.

Red.-skrifver: Sigrid Gustafson.
 Stockholm 1908.
 Victor Peterssons A.-B. Boktryckeri.

Annonspris:
 10 öre för en millimeters rad på enko
 spalt. Förelöf., förslags- och vispo
 ssumor 1 kr., lönsömmor 2 10 kr.

Ansvar för vara tillämd
 senast emottaga medlag för att inkömmen
 i veckans nummer.

Sverige åt svenskarne!

Denna maning har alltsedan unionsbrottets dagar ljudit stark utöfver allt Sveriges land, och den synes ej hafva varit förgäfvad. Allt man ävaga-bragt en nationell samling i verklig-heten, att talet darom icke endast varit tomt prat, och att ansträngin-garna att bevara Sverige åt svenskarne icke varit ett slag i luften, det kan man redan konstatera. Men mycket återstår att göra. Vi få icke efter de segrar, som vunnits i detta hänsende, somna in igen och återgå till de tidi-gare förhållandena, utan alltjämt fort-sätta vår sträfvand. Detta måste dock ske med allvarig god vilja, och nya mål för denna vår verksamhet böras ställas. »Sverige åt svenskarne» och »nationell samling» få icke anseas af något särskildt politiskt sär som deras speciella härsfri, hvarigenom dessa maningar löpa fara att af öfriga partier ironiskt bogatelliseras, utan det bör vara hvarje svensk man och kvinna en ära icke endast att gilla och intressera sig därfor utan afven att i handling omsätta desamma.

En särskild och mycket viktig gren af denna afsättningen af svenska varor inom landet. Så länge svagheten för allt utländskt finnes kvar, kan den svenska industrien icke hafva stora utsikter till framgång. Det gamla systemet att till världsmarknadens

konkurrenspriser exportera våra råvaror och halfabrikat och ofta importerera och dyrt betala de därpå i andra länder fabricerade färdiga artiklarne skall bortarbetas, om vi vilja astadkomma alla fosterlandsvinnors var-ma önskan att själfva af råvaran till-verka våra förnödenheter på olika områden.

För att nå detta mål får man emeller-tid icke framför allt och uteslutande tänka på att genom höga tullar skydda sig mot den utländska invasionen på vår handelsmarknad, ty afven där-utinnan kan den löpa stor fara. Nej, man måste tillgripa ett annat tillvä-gagångssätt — agitationen. Denna svenska propaganda» är det, som handlingsgenomförandet är det, som skola vara medlen. Prässen med sin kolossala makt har härvidlag en myc-ket viktig mission att fylla. Till dess gynnanndet af de svenska varornas afsättning inom landet ingått som ett särskildt hedersbegrepp hos det svenskska folket, äro de i somliga tidningar synliga uppmaningarne »Köp svenska varor!», »Gynna svensk industri!» o. s. v. nödvändiga. Den allmänna opi-nionen bör på så sätt bearbetas i äst-lyttad riktning, och genom ihärdighet bör det kunna lyckas att ernå det önska-de resultatet. Prässen har med sin stora, allmänt erkända makt löst många upp-gifter, och den här angifna bör, oakadt den kanske blifver svår och segsliten, lik-väl kunna lösas afven den. Den är en stor och ädel uppgift, och det är att hoppas, att den svenska prässen med

äran skall lägga den till sina många föregående lagrar som den största seger den någonsin vunnit.

Ännu en makt i samhället kan ener-giskt arbeta för saken och särskildt genom handlingsgenomförandet ernå ett godt resultat. Denna makt är minuthandelskären. Genom att all-tid för kunderna framhålla de svenska artiklarnes goda kvalitet och rekomen-dationer dem äro de bättre än någon annan i tillfälle att direkt frambringa ett positivt resultat. Handelsmännen fråga äro i så intim förbindelse med konsumenterna, att deras rekommenda-tion af en vara nästan utan undantag blifver bestämmande för köparens be-slut, och denna deras ställning gör dem synnerligen kompetenta till att härutinnan göra en kraftig insats i gynnanndet af afsättningen af svenska fabrikat. Genom deras energiska in-gripande skulle det kunna »blifva på modets» att endast köpa hvad som var svenskt, och hvarje det blott mer-dernt, då äro vi en god bit på den rätta vägen. Ett dylikt mod, som blifve långvarigt, torde lätt kunna blifva vana, och då är problemets lösning snart klar. Eja, vare vi där!

De fördelar, som skulle vinnas där-igenom att hela svenska nationen vid köp af sina förnödenheter i så utsträckt grad, som det är den möjligt, igno-rerade de utländska fabrikaten och höll sig till de svenska, *det desse äro tillräckligt goda, äro enorma.* Den enskilde individens resonerar nog som så: hvad kan jag ensam uträtta för gynnanndet af

Frösta sidan av Sveriges väl: Veckoblad för nationella sträfvanden nr 50 1908.

politisk innebörd.¹⁷ "Underskattandet av det inhemska har sin skugga och medför ett fördärligt och löjligt överskattande av det främmande", skrev nationaldiktaren Verner von Heidenstam år 1896 i pamfletten *Om svenskarnas lynne*. Att beskriva svenskheten i insinuant nedsättande termer var enligt Heidenstam ett uttryck för nationellt självtvivel med ödesdigra konsekvenser. "Ett sådant självtvivel", menade han, "leder ofelbart till undergång".¹⁸

Farhågorna om svenskens kulturella självförakt har förblivit en återkommande trop inom radikalnationalistisk politik, samt för enstaka forskare som avfärdat samtidens mångkulturella Sverige som ett uttryck för "masochistisk nationalism".¹⁹ Men idén om den brutna nationalkänslan förstärktes redan i Heidenstams samtid.²⁰ En bidragande faktor var statistikern Gustav Sundbärgs bilaga till den stora emigrationsutredningen år 1911, *Det svenska folklynnets*, som med sin tes att utvandringen orsakats av bristande nationell medvetenhet kom att bli en stående diskussionspunkt i den tidens offentliga debatt.²¹ Likt Heidenstam beklagade sig Sundbärg över att "svensken är likgiltig för sitt eget, hänförd af allt som ligger långt borta". Han fann hopp i de politiska uttryck som ville bota "bristen på nationell insikt" genom "nationalmedvetandets stärkande".²² Professor Sundbärg hoppades på en nationalismens väckelse i Sverige;²³ svenskarna hade "stått utanför tidens starkaste rörelse" och därmed "sofvit öfver nationalismens tidehvarf".²⁴

Radikalnationalismen föddes ur denna vision om det svenska folkets uppvaknande. Grundantagandet var att både folket och landet var hotat; den svenska folkstammen hade urlakats genom okontrollerad migration; Sveriges krympande territorium riskerade att försvinna vid en militär invasion. Den radikalnationalistiska väckelsen skulle säkra försvaret av

17. Ulf Zander, *Fornstora dagar, moderna tider: Bruk av och debatter om svensk historia från sekelskifte till sekelskifte* (Lund 2001) s. 76–78, 94–100.

18. Verner von Heidenstam, *Om svenskarnas lynne* (Stockholm 1914 [1896]) s. 3. Se även Björck (1946) s. 172–176.

19. Göran Adamson, *Masochistic Nationalism: Multicultural Self-Hatred and the Infatuation With the Exotic* (New York 2021).

20. Berggren & Trägårdh (2015) s. 191–204.

21. Åke Daun, "Gustav Sundbärg och det svenska folklynnets", i Alf Johansson (red.), *Vad är Sverige? Röster om svensk nationell identitet* (Stockholm 2001) s. 108; Hall (2000) s. 228–230.

22. Gustav Sundbärg, *Emigrationsutredningen Bil. 16: Det svenska folklynnets: Aforismer* (Stockholm 1911) s. 27, 136.

23. Saxlund (1975) s. 14.

24. Sundbärg (1911) s. 35.

Sverige och svenskheten och samtidigt verka för den svenska nationens pånyttfödelse.

Försvaret

I det tidiga 1900-talet formulerades den hotbild som lade grunden för radikalnationalismen. Farhågan var att den svenska nationen höll på att förintas. Gränserna hade naggats i kanten genom förlusten av den östra rikshalvan 1809 och unionsupplösningen 1905 och nu hotade Rysslands aggressiva geopolitik. Samtidigt hade dekadensen solkat ner kulturens renhet och folkstammen hade utarmats av den ohejdade migrationen.

Migrationsproblemet handlade i denna idévärld om såväl utvandring som invandring. Gustav Sundbärg hade med emigrationsutredningen fastslagit utvandringen som nationellt förödande och sökt en orsaksförklaring i den brutna nationalkänslan. När själva svenskheten behövde åtgärdas blev ökad invandring en olämplig lösning på utvandringens problem. Öppna gränser riskerade att utsätta den redan ansatta folkstammen för ytterligare påfrestning. Detta argument framfördes återkommande av statsvetaren Rudolf Kjéllen. Han publicerade sina politiska manifest utifrån en position som professor i Göteborg, där han tjänstgjorde fram till 1916 då han erhöll den anrika Skytteanska professuren i vältalighet och statskunskap vid Uppsala universitet.²⁵ Som politiker drev Kjéllen i riksdagens andra kammare (1905–1908) reformkonservativa frågor och i riksdagens första kammare (1911–1917) hade han fullt fokus på försvarsfrågan och utrikespolitiken.²⁶

Kjéllen var en politisk nationalist. Han utvecklade en geopolitisk teori om nationalstaterna som organismer ställda i ett konfliktfyllt maktspel, vilket drev politikern Kjellén att vilja försvara den svenska nationen mot såväl yttre som inre hot. Hans dotter, Ruth Kjellén-Björkquist, avslutar sin biografi över fadern med att sammanfatta hans drivkraft: "Det var kärleken – hans livslånga kärlek till fosterlandet – det 'givna sammanhanget', som blivit hans 'hem', hans 'rot' i tillvaron."²⁷ Det var utifrån denna nationalismens rot som Kjellén bedrev såväl forskning som politik. Vid tiden då emigrationsfrågan dominerade samhällsdebatten, i

25. Elvander (1961) s. 257.

26. Elvander (1961) s. 258.

27. Ruth Kjellén-Björkquist, *Rudolf Kjellén: En människa i tiden kring sekelskiftet. Del II* (Stockholm 1970) s. 378.

början av 1900-talet, varnade Kjellén för den illusoriska lösningen med ökad invandring. I ett anförande i Riksdagens andra kammare år 1908 klargjorde han invandringens hot mot Sverige och svenskheten:

Vårt rike är som ett hus, som har alla dörrar öppna. Genom den främre dörren vandra landets egna söner ut i stora skaror; genom den bakre dörren smyga sig in främmande länders barn. [...] Dessa främlingar synas icke i något hänseende göra vårt land nytta, om man ej dit skall räkna de underpanter utaf ett mera smutsigt blod, som stanna kvar efter dem här och där inom vår ariska folkstam. [...] Sålunda kommer invandringens onda till utvandringens kända onda, och det blir en klar, politisk uppgift att i bägge fallen råda bot – att inom rimliga gränser söka stänga bägge dörrarne, söka hindra den klara strömmen att gå ut och den grumliga strömmen att gå in.²⁸

Lösningen på migrationsproblemet stod alltså i att bevara folket och befästa territoriet. Kjelléns anförande skulle få genomslag bara några år senare; utvisningslagen infördes sommaren 1914 och i dess kölvatten en restriktiv invandringspolitik gentemot människor som ansågs icke-svenska.²⁹ Likaså blev idén om folklig renhet, denna rashygienens parhäst, en grundbult i radikalnationalismen. Renhetstanken löpte vid denna tid parallellt med den vetenskapliga rasismens inriktning mot genetisk rashygien,³⁰ men för Kjellén var det framför allt den svenska *kulturen* som hotades av "främmande länders barn".³¹

Hotet mot den svenska kulturen kom också inifrån. De konservativa såg i sin samtid en stegrande kulturell dekadens och värdenihilism. Diagnosen ställdes av Kjelléns andlige lärofader, filosofen Vitalis Norström (1856–1916). Han hade redan under 1880-talet börjat utveckla sin metafysiska idealism i sökandet efter bestående värden, och fann i kristendomen ett traditionsbärande elixir för kulturell renhet. För

28. Rudolf Kjellén, *Ett program: Nationella samlingslinjer* (Stockholm 1908) s. 212–213.

29. Exempelvis fick romer härigenom totalt inreseförbud fram till 1954 då restriktionerna släpptes. Tomas Hammar, *Sverige åt svenskarna: Invandringspolitik, utlämningskontroll och asylrätt 1900–1932* (Stockholm 1964) s. 29, 370–374; Regeringskansliet, *Den mörka och okända historien: Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* (Stockholm 2014) s. 141–166.

30. Martin Ericsson, "Rasifiering för massorna: Kunsapsanspråk om människoraser i 1800- och 1900-talens svenska uppslagsverk", *Historisk tidskrift* 142:2 (2022) s. 154–157; Martin Ericsson, *Vetenskapen som försvann? Svensk rasforskning efter 1935* (Lund 2023) s. 51–58.

31. Kjellén (1908) s. 212.

Norström bestod dekadensen i den "masskultur" genom vilken människans ständiga jakt på osedlig njutning föranlett egoistiska livsval och utsvävande estetik.³² Antagonisten i Norströms filosofi förkroppsligades av författaren och samhällsdebattören Ellen Key. I början av 1900-talet, tiden då den svenska radikalnationalismens urkunder formulerades, gick Norström till offentligt angrepp mot "fröken Keys lycko- och skönhetsförkunnelse".³³ I kampskriften *Ellen Keys tredje rike*, som blev hans mest lästa text, kritiserade filosofen "ett tomt men uppblåst lycko-evangelium, som utgår från den enskildes synpunkt och i grunden är kulturfientligt (anarkistiskt)".³⁴ Men snart sinade Norströms kampvilja och mot slutet av sitt liv såg han den osedliga njutningskulturen så långt gången att endast en reningseld kunde rädda svenskheten. Försommaren 1913 klargjorde han sin slutgiltiga bedömning: "Jag tro, att Sverige kommit därhän, att blott en utomordentlig kris kan rena det. Krigets eld eller revolutionens. [...] Men utan en strid på lif och död under ena eller andra formen går svensken under".³⁵

Sensommaren 1914 kom äntligen det stora kriget. Men de radikalnationalistiska idégivarna bekymrade sig. Inte för krigets fasor, utan för att neutralitetspolitiken skulle omöjliggöra svenskens resning. I tidskriften *Sveriges väl* gav direktör Teodor Holmberg, som 100 år senare skulle bli Sverigedemokraternas huvudreferens, uttryck för denna nationella oro: "hur ska det gå med det folk, som icke pröfvats och renats i krigets eldsugn? Hur ska det gå för det svenska folket?"³⁶ I samma anda tog Rudolf Kjellén över stafettpippen från Norström i kritiken mot pacifisten Ellen Key.³⁷ Med geopolitikens analysinstrument såg Kjellén framför sig stormakternas ofrånkomliga sammandrabbning, där Sverige för att överleva till slut måste välja sida. Här sammanföll alltså det inre och yttre hotet – dekadensen och defaitismen – i den nationella rörelsens seglivade kritik mot just Ellen Key. Faktum var att Teodor Holmbergs maka, Cecilia Bååth-Holmberg, under 1880-talet haft ett vänskapligt idéutbyte med Key. Men vänskapen brast när deras positioner gled isär i 1890-talets

32. Persson (1994) s. 151–154, 174, 243, 269–279, 340–344.

33. Vitalis Norström, *Ellen Keys tredje rike: En studie öfver radikalismen* (Stockholm 1902) s. 104.

34. Norström (1902) s. 9–10.

35. Vitalis Norström, *Brev till Karl Pira* (30/4 1913), citerat i Persson (1994) s. 354.

36. Teodor Holmberg, "Världskriget och världsreligionen", *Sveriges väl* 20/11 1914.

37. Se Tiina Kinnunen, "Ellen Key and Rudolf Kjellén on War, Peace, and the Future of Post-first World War Europe", *Scandinavian Journal of History* 44:2 (2019) s. 156.

kulturdebatt, då Bååth-Holmberg alltmer kom att förknippa Keys sexualpolitik med dekadent osedlighet.³⁸ Schismen konsoliderades under världskriget då positionerna stod mellan den internationella fredsrörelsen och de nationella aktivisternas krav på svenskt ingripande i kriget.³⁹

Det var alltså inte enbart svenskheten som skulle försvaras, mot migrationens urlakning och kulturens förfall, utan också de svenska gränserna. I samband med unionsupplösningen med Norge 1905 formulerades en politisk vision om inre kraftsamling och återupprättande av den nationella identiteten. Samtidigt blev militariseringen avgörande; Sverige behövde försvaras mot Rysslands geopolitiska strävan att annektera atlantkusten.⁴⁰ Unionsupplösningen kunde därmed bli svenskens chans till nationell samling, en möjlighet att militärt förstärka och försvara nationen mot det förestående hotet från Ryssland. Det inre hotet om kulturens upplösning och det yttre hotet om gränsernas uppluckring kunde på samma gång stävjas genom att ena och rena det svenska folket. Rudolf Kjellén anförde samlingstanken i de inflytelserika texterna *Nationell samling* (1906) och *Nationella samlingslinjer* (1908).⁴¹ Teodor Holmberg hade under det sena 1800-talet varit en brinnande folkhögskolepionjär, med patos för den sociala frågan, men satte efter unionsupplösningen försvaret av Sverige och svenskarnas enhet högst på agendan.⁴² Tillsammans med makan Cecilia Bååth-Holmberg startade han därför tidskriften *Sveriges väl* (1906–1926), i syfte att bekämpa "klasshatet" och den "svenskfientlighet" som hotade att "ödelägga nationen".⁴³ Adrian Molin hade samma ärende. Efter att ha disputerat ägnade han sig åt publicistiskt arbete, först som ledarskribent för *Svenska Dagbladet*, sedan som redaktör för tidskriften *Det nya Sverige* (1907–1928).⁴⁴ Härigenom ville han skapa ett idéforum för rörelsen,⁴⁵ ett organ för sakligt meningsut-

38. Inger Hammar, *För freden och rösträtten: Kvinnorna och den svensk-norska unionens sista dagar* (Lund 2004) s. 54–56.

39. Saxlund (1975) s. 65–70.

40. Hall (2000) s. 215.

41. Fredrika Lagergren, *På andra sidan välfärdsstaten: En studie i politiska idéers betydelse* (Eslöv 1999) s. 91.

42. Ragnar Amenius, "Holmberg, Gustaf Henrik Teodor", i Erik Grill (red.), *Svenskt biografiskt lexikon: Band 19* (Stockholm 1971) s. 237.

43. Teodor Holmberg & Cecilia Bååth-Holmberg, "Anmälan", *Sveriges väl* 5/1 1906.

44. Per Thullberg, "Molin, Adrian Leopold", i Göran Nilzén (red.), *Svenskt biografiskt lexikon: Band 25* (Stockholm 1985) s. 634.

45. Michael Shepard, *Adrian Molin: Study of a Swedish Right-Wing Radical* (Evanston 1969) s. 67.

byte på frisinnad nationell grund” med syftet att ”markera den nationella samlingens tanke”.⁴⁶

Det nya Sverige blev navet i den radikalnationalistiska idéutvecklingen.⁴⁷ Här underströk Molin den arbetsdelning som krävdes för försvaret av Sverige och svenskheten; överklassen skulle fostra och männen skulle skydda. Han noterade att ”svensk nationalism är ännu en ren öfverklassföreteelse” eftersom det i ”folkets stora massa existerar icke något Sverige”. Han vädjade därför till sin exklusiva läsekrets att ”vi måste fostra folket till solidaritet med fäderneslandet, till respekt för rikets uppgifter. Vi, den svenska öfverklassen eller hellre den ledande klassen”.⁴⁸ Till denna klassmässiga arbetsdelning lades en könsmässig. Molin förklarade, i sin programmatiska pamflett *Svenska spörsmål och kraf* (1905), att ”kvinnan är skapad för moderskapets stora uppgift” medan ”sjäfständigt omdöme och initiativ förblir mannens uppgift enligt hans natur”.⁴⁹ En sådan arbetsdelning var helt nödvändig i kampen för ”det svenska folkets framtid”, eftersom ”där mannen inte längre är man, där är inte kvinnan kvinna, och där är icke folket ett folk”.⁵⁰ Även Rudolf Kjellén såg försvaret av nationen som en manlig affär, vilket gjorde honom till en inbiten rösträttsmotståndare. Kjellén klagade att ”det är i alla händelser icke feminin kraft vi behöfva” och att kvinnans rösträttskrav i själva verket var ”ett symptom på att mannen vanskött sin plats vid rodret”.⁵¹

Teodor Holmberg såg däremot positivt på rösträttsreformen och betonade att kravet på kvinnlig rösträtt var ”ett löftesrikt nationellt framtidstecken”.⁵² Detta kunde nämligen säkerställa, som han påpekade i upptakten till det historiska valet i september 1921, ”att bra karlar

46. Adrian Molin, ”Det nya Sverige”, *Det nya Sverige* 1:1 (1907) s. 4.

47. Bland författarna i *Det nya Sverige* återkommer frekvent Rudolf Kjellén, Vitalis Nordström, Sven Hedin och Elmo Lindholm. Men tidskriften publicerade även artiklar som från olika perspektiv ställde sig mer prövande till radikalnationalismen, bland annat av den konservativa historikern Harald Hjärne, den liberala ekonomhistorikern Eli Heckscher, och den ekumeniskt sinnade ärkebiskopen Nathan Söderblom. Det nätverk som etablerades genom tidskriften återspeglas även i korrespondensen bevarad som Adrian Molins efterlämnade papper, SE S-HS L46, Kungliga biblioteket (KB).

48. Adrian Molin, ”Riket och folket”, *Det nya Sverige* 10:3 (1916) s. 173.

49. Adrian Molin, *Svenska spörsmål och kraf* (Stockholm 1905) s. 8, 6.

50. Molin (1905) s. 14.

51. Kjellén (1908) s. 32.

52. Teodor Holmberg, *Svensk nationaldemokrati: Föredrag hållet i samfundet Sveriges väl i Malmö okt. 1906* (Sala 1907) s. 15.

väljas”.⁵³ Samtidigt varnade han för frestelsen att ”pressa in så många oerfarna kvinnor som möjligt i riksdagen”. Här behövdes försiktighet. ”Måtte kvinnorna undgå att dragas in i det politiska hatets, i den fanatiska hetsens hvirflar! Då vore det slut med dem såsom – kvinnor.” Holmberg förtydligade denna ståndpunkt som nyvald ordförande i den radikalnationalistiska riksorganisationen Sveriges nationella ungdomsförbund: ”vi måste alla glädjas åt kvinnans nyvunna medborgarrätt” men ”våra kvinnors bästa kraft måste nu riktas inåt, till hemmet, ej utåt till det politiska fältet.” Kvinnan hade alltså en tydlig roll i den radikalnationalistiska kampen: att stötta och stärka mannen. Likt Molin och Kjellén underströk Holmberg att försvaret av Sverige krävde en tydlig könsarbetsdelning, vilket kunde ”bilda en fylking av politiska maskuliner och för detta mål eldas av varmhjärtade nationellt kännande kvinnor”.⁵⁴ Detta manliga försvarsideal artikulerades som tydligast några år tidigare, mitt under det brinnande världskriget, då den radikalnationalistiska rörelsen gjorde gemensam sak i kravet på slopad neutralitet till förmån för dåtidens militärallians mot Ryssland.

Militarismen hade sin resonansbotten i den svenska rysskräcken. Föreställningen om Ryssland som den historiska fienden var dominerande vid sekelskiftet 1900 och präglade svensk historiografi fram till andra världskriget.⁵⁵ En drivande karaktär i rysskräckens politisering var den välrenommerade upptäcktsresanden Sven Hedin.⁵⁶ Genom sina geografiska expeditioner i Asien hade han funnit belegg för den omätliga expansionshunger varigenom ”Ryssland obevligt strävat mot att komma fram till världshafvet”.⁵⁷ Bondetåget 1914 organiserades till stöd för militär upprustning och Hedin bidrog med att skriva det berömda

53. Teodor Holmberg, ”Kvinnan, kristendomen och politiken”, *Sveriges väl* 1/5 1921. För ett utvecklat resonemang kring hur Holmbergs kvinnosyn korresponderade med nationalismens genuslogik, se Lars Edgren & Monika Edgren, ”Nationaldemokraterna, demokratin och kulturkampen: Om Sverigedemokraternas ideologiska förebilder”, i Stefan Nyzell & Susan Lindholm (red.), *Människor, mening och motstånd: En vänbok till professor Mats Greiff 2020* s. 39–44.

54. Teodor Holmberg, ”Väckelse och handling: Den nye ordföranden hälsar vårt förbunds medlemmar”, *Nationell tidskrift* 5;5–6 (1922) s. 26.

55. Bengt Åhsberg, ”Pronazismen i Sverige under 1930-talet. Ideologiska och mentalitetsmässiga grunder”, *Scandia: Tidskrift för historisk forskning* 65:2 (1999) s. 250–251; Gunnar Åselius, *The "Russian Menace" to Sweden: The Belief System of a Small Power Security Élite in the Age of Imperialism* (Stockholm 1994) s. 408–418.

56. För överblick över den ihärdiga geografens livsvärv, se Axel Odelberg, *Äventyraryren Sven Hedin* (Lund 2024).

57. Sven Hedin, *Ett varningsord* (Stockholm 1912) s. 8.

Bonetåget 1914, Rörstrands Porslinsfabrik. Hallwylska museet/SHM. Fotograf: Jens Mohr.

Borggårdstalet åt kung Gustaf V.⁵⁸ Vid krigsutbrottet senare samma år tog doktor Hedin omedelbart ställning för Tyskland som Rysslands motkraft.⁵⁹

Denna politiska övertygelse var formerande för den nationalistiskt orienterade konservatism som artikulerades under krigsåren. Hösten 1914 fastslog Adrian Molin att "vår fara hotar från öster. Och ju mera Tyskland försvagas, dess mera hotande kommer den faran att hänga öfver oss".⁶⁰ Molin hade utfärdat varningen redan 1905 i *Svenska spörsmål och kraf*: "Vi ha sittit nu snart i hundra år, trygga i fredens skugga och litat på dess evighet. Hvem skulle ha hjärta att störa ett så menlöst folk som det svenska? Det skulle vara Ryssland, arffrienden".⁶¹ I samstämmighet med Sven Hedin cementerades dessa farhågor vid krigsutbrottet 1914:

58. Se Sven Hedin, *Försvarsstriden 1912–14* (Strängnäs 1951) s. 294–316.

59. Erik Grill, "Hedin, Sven A", i Göran Nilzén (red.), *Svenskt biografiskt lexikon: Band 18* (Stockholm 1969).

60. Adrian Molin, "Kriget", *Det nya Sverige* 8:6 (1914) s. 338.

61. Molin (1905) s. 174.

nu krävdes en aktiv försvarspolitik för att försvara Sverige och svenskheten mot hotet från öster.

Argumentationen förankrades i Rudolf Kjelléns geopolitiska teori, där staten som "geografisk organism" söker ett territorium proportionerligt med folkmängden och folkets behov.⁶² Den kjellénska geopolitiken utgick från att "staten kan inte flytta. [...] Han är fäst vid sin egen jord, och dör om han förlorar detta fäste."⁶³ För Kjellén stod det klart att varje nation behöver sitt territorium och att nationella "stormakter" kräver ständig expansion utifrån en bottenlös "vilja till mera makt".⁶⁴ Genom sitt geopolitiska prisma såg han hur Ryssland formade "ett pekfinger mot Atlanten",⁶⁵ i en expansionsiver som slutligen skulle leda till att Sverige invaderades. Det enda som kunde stoppa Ryssland var militärt motstånd, ett aktivt försvar av den svenska nationen.

Det var nu Kjellén och Molin tillsammans skrev den så kallade *Aktivistboken*, en opinionsbildande kampskrift som publicerades anonymt under titeln *Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning*.⁶⁶ Huvudbudskapet var att Sverige måste ingripa i kriget och "stå på den sida som är emot Ryssland: för vår egen skull, för Europas skull och för hela mänsklighetens skull".⁶⁷ Begreppet *aktivism*, väsensskilt från dagens betydelse, innebar alltså en radikalnationalistisk organisering för militär krigföring till Sveriges försvar,⁶⁸ för att motstå "den ryska faran" behövdes nationell aktion: "Sveriges väg är *handlingens*".⁶⁹ Aktivismen blev rörelsen som med våld ville skydda Sverige och svenskheten: "För den svenska kulturens trygga och fria fortbestånd bära vi ansvaret, skyldiga att, om det kräves, besegla det med vårt blod, nu liksom i svunnen tid".⁷⁰ För att befästa aktivismen tog Molin initiativet till tidskriften *Svensk lösen*, som skulle följa krigsutvecklingen och fortsatt argumentera för svenskt in-

62. Rudolf Kjellén, *Politiska handböcker III: Staten som livsform* (Stockholm 1916) s. 39, 66.

63. Kjellén (1916) s. 44.

64. Rudolf Kjellén, *Politiska handböcker I: Samtidens stormakter* (Stockholm 1914) s. 189.

65. Kjellén (1916) s. 69.

66. Medförfattare var även två ledande socialdemokrater, Otto Järte och Yngve Larsson, vilka sedermera uteslöts ut partiet för sina militaristiska ståndpunkter. Se Hall (2000) s. 235; Kihlberg (1961) s. 12.

67. Adrian Molin *et al.*, *Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning* (Stockholm 1915 [1966]) s. 13.

68. Kihlberg (1961) s. 11.

69. Adrian Molin, "Våra perspektiv", *Det nya Sverige* 9:8 (1915) s. 378.

70. Molin *et al.* (1915 [1966]) s. 210.

gripande mot ”den ryska faran”⁷¹ Som redaktör rekryterades den nationalistiske författaren Sven Lidman (1882–1960),⁷² som genom tidskriften höll den militaristiska aktivismens retorik levande under krigsåren.⁷³

Världskriget representerade också en idémässig sammandrabbning, det Kjellén beskrev som en kamp ”icke bara mellan folk, utan mellan världsåskådningar”⁷⁴ Denna strid stod mellan 1789 och 1914 års idéer.⁷⁵ Kjellén utmålade denna idékonflikt i en tysk publikation strax efter krigsutbrottet,⁷⁶ och vid samma tid lanserade han artikelserien ”1914 års idéer” i den konservativa dagstidningen *Nya Dagligt Allehanda*. Här förklarade han hur franska revolutionens frihetsideal hade frammanat samhällsvådliga utsvävningar och kulturell dekadens. Det som nu krävdes var ordning och reda. Kjellén deklarerade att ”världskriget är en kamp mellan 1789 och 1914, där det nya skall dräpa det gamla och det förmultnande ramlas”.⁷⁷ Han vände sig mot den ”individualism” som tillintetgjort statens makt och möjlighet att förena folket. För att undgå statssocialismens lösning föreslog han en tredje position, bortom ”gamlelhogern och gammelvänstern”:⁷⁸

”Socialismen som parti inskränker [sambhörighetens idé] till arbetareklassen. Därpå dess samhällsvåda. Vidga ut idén över hela folket – tänk en nationalsocialism i stället för klassocialism – och det samhällsvådliga blir till en samhällsstyrka.” Denna samhällsstyrka är det, som 1914 års idéer bjuda i begreppet och samtidens Tyskland i lefvande bild.⁷⁹

71. 'Fosterlandsvän', "Den ryska faran", *Svensk lösen* 1:8 (1916).

72. Kihlberg (1961) s. 30. Mot slutet av sitt liv, när pingstvännen Lidman i sin dagbok (8/10 1957) reflekterar över kontinuiteten i sin politiska och religiösa världsåskådning, återger han *Svensk lösen* som "en renhjärtad idékamp för höga och heliga värden". Se Knut Ahnlund, *Sven Lidman: Ett livs drama* (Stockholm 1996) s. 223.

73. Mot slutet av kriget inriktades tidskriften mot att stödja de vita i Finland. Här fanns en koppling till frivilligkåren Svenska Brigaden, vars militära erfarenheter från kriget blev en resurs för den nationalsocialistiska organisering som tog fart under 1930-talet. Kihlberg (1961) s. 77; Shepard (1969) s. 199, 220–221; Nathaniël Kunkeler, "The Swedish Brigade: From National Romantic Heroes to European Counter-Revolutionaries?", *European History Quarterly* 53:1 (2023).

74. Rudolf Kjellén, "1914 års idéer: Ett världshistoriskt perspektiv I", *Nya dagligt allehanda* 29/4 1915.

75. Saxlund (1975) s. 22–23.

76. Rudolf Kjellén, *Die Ideen von 1914: Eine weltgeschichtliche Perspektive* (Leipzig 1915).

77. Kjellén (1915).

78. Rudolf Kjellén, "Unghögern", *Ungsvensken: Organ för Ungsvenska förbundet* 1910:1 (1910) s. 3.

79. Kjellén (1915). Självcitaten kommer från en tidigare essäsamling: Rudolf Kjellén, "Nationalism och socialism", i Rudolf Kjellén (red.), *Politiska essayer: Studier till dagskrönikan (1907–1913)*. Samling 2: *Samhälls- och författningsspolitik* (Stockholm 1912) s. 22.

Nationalsocialism var Kjelléns kondensat för 1914 års idéer. Det är svårt att bedöma huruvida begreppet inspirerat det ökända partiprogram som författades i Tyskland några år senare, men historikern Nils Elvander har noterat att "Kjelléns politiska åskådning i flera hänseenden har en anmärkningsvärd likhet med den nationalsocialistiska ideologien".⁸⁰ En överlappning med den generiska fascismen är sökandet efter en "tredje väg", som varken leder höger- eller vänsterut utan framåt.⁸¹ Likheten mellan Rudolf Kjelléns och Adolf Hitlers nationalsocialism finns i den auktoritära statens värn mot den okontrollerade friheten. Kjellén förklarade att "ordet frihet bokstafligt äfven betyder laglöshet, sedeslöshet, tygellöshet, anarki".⁸² Frihetens bot hette ordning. Kjellén ville därför se "en koncentration af statslifvet gentemot anarkien, som lurar på bottnen af 1789 års individualism".⁸³ Han ansåg att det tidiga 1900-talets Tyskland förkroppsligade denna auktoritära ordning – och tog därför tydligt parti för centralmakterna under första världskriget.

För den svenska radikalnationalismens idégivare var alltså världskriget även en strid mellan två oförenliga samhällsideal – frihet och ordning – där krigets kaotiska tillstånd representerade ordningens väg. Tanken var att om folket slöt upp bakom statsmakten, såsom i fornstora dagar, skulle kriget ena och stärka den svenska folksjälen. Genom krigets eldsugn kunde folket renas och Sverige födas på nytt.

Pånyttfödelsen

De radikalnationalistiska idégivarna förlorade den inrikespolitiska striden när Sverige inte slöt upp bakom militäralliansen mot Ryssland under första världskriget. Efter hungerkravallerna 1917 och demokratins genombrott några år senare försvagades rörelsen. Under efterkrigstiden marginaliserades organisationerna, samtidigt som nationalismens kärnidéer förvaltades av den politiska mittfåran. De radikalnationalistiska aktörerna vilade under denna period av utomparlamentarisk organise-

80. Nils Elvander, "Rudolf Kjellén och nationalsocialismen", *Statsvetenskaplig tidskrift* 59:1 (1956) s. 40. Han påpekar dock att själva begreppet var perifert i Kjelléns terminologi. Se Elvander (1961) s. 308.

81. Aristotle Kallis, "International Fascism and the Allure of the 'Third Way' in Interwar Greece", *Fascism* 11:2 (2022) s. 189–190; Zeev Sternhell, *Neither Right nor Left: Fascist Ideology in France* (Princeton 1996).

82. Rudolf Kjellén, "1914 års idéer: Ett världshistoriskt perspektiv III", *Nya dagligt allihanda* 5/5 1915.

83. Kjellén (1915).

ring i hoppet om folkets uppvaknande till kampen för den svenska nationens pånyttfödelse.

Den svenska radikalnationalismen växte fram ur konservativa idékretsar men särskilde sig genom denna framtidsorienterade temporalitet. Vid sekelskiftet 1900 var konservatismen en högst levande politisk ideologi.⁸⁴ I Sverige dominerades riksdagens båda kammare av skilda konservativa partier medan det i pressen hördes en livlig idédebatt mellan det Elvander kallat "moderatkonserativ" och "nationalistisk" inriktning.⁸⁵ En särskiljande aspekt gällde tidsorienteringen: skulle svenskens historiska tapperhet och offervilja tjäna som moralisk inspiration, eller kunde denna storhet i själva verket utgöra politikens slutmål?⁸⁶ Under 1890-talet formulerade den nationalromantiska litteraturen en högstämmd vurm för den storsvenska historien, något den samtida belackaren Gustaf Fröding avfärdade som "patriotism".⁸⁷ Denna konservatism var helt riktad mot det förflutna. Efter sekelskiftet 1900 utmanades inriktningen av en nyorientering – mot framtiden.⁸⁸ Här blev den nationella glorian mer än ett minne om fornstora dagar; i försvaret mot fördärv och förintelse låg fröet till nationens pånyttfödelse. Den konservativa idéströmning som tydligast sammanförde påbudet om försvaret med prognosen om pånyttfödelsen kallades *Unghögern*.

Rudolf Kjellén var Unghögerns läromästare. Han kritiserade den tröga temporalitet som passiviserat den traditionella konservatismen, "hvars tempo är 'på stället vila' och hvars motto heter: 'det är bra som det är'".⁸⁹ Prefixet "ung" skapade kontrast till det reformmotstånd som kännetecknade "gammelhögern".⁹⁰ I sökandet efter en syntes mellan konservatismens traditionsvärn och socialismens progressionsiver fann Kjellén att "Unghögern har gammelhögern till fader och gammelvänstern till moder".⁹¹ Hans "nationella samlingsprogram" manade till "kamp på tvenne

84. Se exempelvis Torstendahl (1969) s. 1–17.

85. Elvander (1961) s. 37–39. Efter den parlamentariska demokratins genombrott i 1920-talets Sverige utmanades emellertid konservatismens ställning, varpå den nationalistiska inriktningen utvecklades av den nyetablerade organisationen Sveriges Nationella Ungdomsförbund.

86. Henrik Berggren, *Seklets ungdom: Retorik, politik och modernitet 1900–1939* (Stockholm 1995) s. 61.

87. Se Björck (1946) s. 18–19.

88. Björck (1946) s. 10.

89. Rudolf Kjellén, *Nationell Samling: Politiska och etiska fragment* (Stockholm 1906) s. 21.

90. Kjellén (1906) s. 22–23.

91. Kjellén (1910) s. 3.

fronter, byråkratismen till höger, socialismen, till vänster”.⁹² Även om Unghögern inte var någon ungdomsrörelse, utan en konservativ nyorientering, insåg man snart att ungdomens potenta handlingskraft kunde inkallas till kampen.⁹³ Idén om den yngre generationen rymde förhoppningen att det förflutnas förlorade paradiset kunde återskapas med rätt vilja och kraft, ett löfte om nationens pånyttfödelse. ”Det Sverige vi längta efter och arbeta på”, prognoserade Kjellén, ”detta Sverige är ännu icke kommet”. För att nå denna framtid krävdes insikten att ”endast på sin egen grund kan Sverige byggas ut till det lyckliga folkhem, som det är ämnadt att blifva. Endast i nationalismen finnes frälsning”.⁹⁴

Unghögern grundlade den radikalnationalistiska temporalitet som på samma gång var traditionsburen, framåtblickande och handlingsorienterad. Denna temporalitet innebar politisk kamp för den storsvenska pånyttfödelsen; Sverige kunde fortfarande räddas, svenskheten återupprättas, men då fordrades ett nationellt uppvaknande. Teodor Holmberg förklarade att ”svenskheten är ej död, men den sover”.⁹⁵ Väckelsen skulle komma från ungdomen, inte bildligt som för Unghögern, utan ur en ny generation av nationellt sinnade svenskar. Men först måste ungdomen omvändas från frihetens förödande frestelser, från den förhatliga Ungsocialismen. Holmberg ägnade stor möda åt att varna för denna anarkistiska ungdomsrörelse. I Sverige hade anarkismen växt fram ur den Socialdemokratiska ungdomsklubben, som utvecklat de frihetliga tankegångarna i tidskriften *Brand* (1898–). Efter ett decennium av anarkistisk agitation tog moderpartiet slutligen avstånd från ungsocialisterna.⁹⁶ Men *Brand* fortsatte driva sin antimilitaristiska och antiauktoritära socialism.⁹⁷ Från denna idékrets publicerades vid krigsutbrottet 1914 en politisk pamflett med den för krigsaktivisterna provocerande titeln *Låt Ryssen ta oss*. Här besannades Teodor Holmbergs alla farhågor om Ungsocialismens villolära:

92. Kjellén (1908) s. 21.

93. Berggren (1995) s. 72, 224.

94. Kjellén (1912) s. 56.

95. Teodor Holmberg, ”Olika röster i ungdomsvärlden”, *Sveriges väl* 30/10 1914.

96. Åsa Linderborg, *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892–2000* (Stockholm 2014) s. 113–116, 171–173; Emma Hilborn, *Världar i Brand: Fiktion, politik och romantik i det tidiga 1900-talets ungsocialistiska press* (Höör 2014) s. 69.

97. Karl Fernström, *Ungsocialismen: En krönika* (Stockholm 1950); Markus Lundström, ”When Anarchism met Punk”, i Helena Hill & Andrés Brink Pinto (red.), *Contention in the Welfare State: Radical Social Movements and Political Activism in the 1980s Sweden* (Cham 2022) s. 82–84.

Låt då i herrans namn ryssen ta oss och låt oss gå tillsammans med våra klasskamrater i en revolution mot dess skräckvälde. Bättre att förråda sitt s. k. "fosterland" än att förråda sin klass. Våra vänner äro de ryska proletärerna, våra fiender de svenska kapitalisterna.⁹⁸

Det är inte svårt att se varför direktör Holmberg, som hoppades att den nationella väckelsen skulle börja hos ungdomen, så ihärdigt bekämpade ungsocialismens revolutionära antinationalism. Likt Ellen Keys pacifistiska agitation riskerade anarkismens auktoritetskepsis att punktera ungdomens stridsvilja och därmed äventyra försvaret av Sverige. Detta var ett allvarligt hot mot den svenska nationen; ungsocialisterna förkroppsligade den inre fienden mot själva svenskheten. Holmberg upprördes över "antimilitarismens utbredning" som "skapat en försvarsolust i landet" i stället för att "verka för en långt mer manlig och offervillig medborgaranda".⁹⁹ I sitt korståg mot nationens inre fiender såg Holmberg den svenska arbetarrörelsen som besatt av "onda makter".¹⁰⁰ Med bombdådet mot strejkbrytarfartyget Amalthea sommaren 1908 befästes Holmbergs samhällsdiagnos. Han höjde nu tonläget i sina angrepp på "socialismen och anarkismen" i förtröstan att "vårt folk en dag skåda en svensk öfverhet, som icke bär svärdet förgäves". För denna kamp behövdes "en ny ungdom" som kunde stå ungsocialismens frestelser emot: "en ungdom som icke läspar jolmig kulturskandinavism, men en som tänker, talar och handlar målmedvetet svenskt, en hänförd energisk nationell ungdom."¹⁰¹ *Sveriges väl* skärpte sin "stridsställning mot ungsocialismen" genom att "arbeta för en motorganisation inom den vakna ungdomens kretsar och i sin mån elda upp dessa att taga upp en målmedveten kamp mot den anarkistiska smittan".¹⁰² Detta föranledde att tidskriften efterfrågade uppslutning av de nationella leden i en rikstäckande ungdomsorganisation.¹⁰³

Svaret blev *Sveriges nationella ungdomsförbund*, den första organisatoriska hemvisten för den svenska radikalnationalismen. Organisationen grundades i Stockholm den 16 oktober 1915, utgjorde Allmänna Val-

98. Albert Jensen, *Låt ryssen ta oss!* (Stockholm 1914) s. 13.

99. Teodor Holmberg, "Motståndet mot försvaret", *Sveriges väl* 3/11 1911.

100. Teodor Holmberg, "Onda makter", *Sveriges väl* 10/7 1908.

101. Teodor Holmberg, "Front mot socialismen och anarkismen", *Sveriges väl* 17/7 1908.

102. Teodor Holmberg & Cecilia Bååth-Holmberg, "Anmälan", *Sveriges väl* 18/12 1908. Åtagandet underströks genom att tidskriften från 1909 bar undertiteln *Organ för Sveriges icke-socialistiska ungdom* och från 1911 *Veckoblad för svensksinnad ungdom och kristna hem*.

103. Teodor Holmberg & Cecilia Bååth-Holmberg, "Svenska ungdomsförbundet", *Sveriges väl* 7/4 1911; Knut Hallonstén, "Svensk ungdomsrörelse", *Sveriges väl* 16/7 1911.

mansförbundets ungdomsförbund fram till 1934 och fungerade därefter som en fristående radikalnationalistisk plattform. Enligt kallelsen till det konstituerande mötet skulle organisationen tillvarata "det livaktiga intresse, som under striderna kring försvarsfrågan våren 1914 kom till synes bland Sveriges ungdom och som tog sig uttryck i en energisk agitation för försvaret".¹⁰⁴ Det nybildade ungdomsförbundet svarade upp mot den kampvilja som Holmberg efterfrågat: man utlovade att "gå i strid förnämligast genom målmedveten upplysningsverksamhet och i övrigt med de medel och på det sätt, som anstår en nationell ungdom".¹⁰⁵ Förargligt nog blev ingen från *Sveriges väl* inbjuden till det konstituerande mötet. Tidskriften skrädde inte kritiken mot att "Stockholmsmötet" exkluderat flera "nationella ungdomsföreningar",¹⁰⁶ vilket underminerat rörelsen eftersom "det är enighet, samling, vi behöfva".¹⁰⁷ Snart publicerades en försäkran från organisationsledningen om att "misstaget" endast "berott på förbiseende".¹⁰⁸ Ursäkten godtogs och våren 1916, efter att Holmberg skickat med några förmanande råd, anslöt sig *Sveriges väl* till den svenska radikalnationalismens nystartade riksorganisation.¹⁰⁹

Sveriges nationella ungdomsförbund blev tveklöst en ideologisk motpart till ungsocialismen. Men som ungdomsförbund var den mindre trovärdig; medlemskapet hade ett nedre åldersstreck på 18 år och saknade helt övre gräns. Moderpartiets ledare Arvid Lindman ville därför införa en övre åldersgräns på 35 år, vilket inte accepterades av ungdomsförbundet.¹¹⁰ Den flexibla användningen av ungdomsbegreppet, som aktualiserats redan av Unghögern tio år tidigare, gjorde det möjligt att i början av 1920-talet välja en högst senior förbundsordförande från de nationella leden. På sin 70-årsdag hyllades den nyutträdde ordföranden, direktör Teodor Holmberg, i *Nationell tidskrift* "för vad han redan utträttat i fosterlandets tjänst".¹¹¹ Förklaringen till att Holmberg tio år

104. Citerat i Eric Wärenstam, *Högern. Unghögern. Nationalsocialismen: Sveriges nationella ungdomsförbund och Högerpartiet 1915–1935*. (Stockholm 1960) s. 19.

105. Knut Hallonstén, "Sveriges nationella ungdomsförbund: Ett omfattande och behjärtansvärdt program", *Sveriges väl* 3/11 1915; se även Wärenstam (Stockholm 1960) s. 20.

106. Knut Hallonstén, "Ett nationellt ungdomsförbund: Ska vi gå med?", *Sveriges väl* 22/10 1915.

107. Hallonstén (1915).

108. Knut Hallonstén, "Den nationella ungdomsrörelsen", *Sveriges väl* 29/10 1915.

109. Teodor Holmberg, "Nationell ungdom", *Sveriges väl* 4/2 1916.

110. Detta kan jämföras med Socialdemokratiska ungdomsklubben, där åldersgränsen var 10–20 år. Wärenstam (1965) s. 3; Fernström (1950) s. 13.

111. Erik Augustsson, "Direktör Teodor Holmberg", *Nationell tidskrift* 18/1 1923.

efter sin pensionering kunde bli ordförande för ett nationellt ungdomsförbund var hans centrala position inom den nykonservativa idékretsen. Han hade redan år 1909, tillsammans med Rudolf Kjellén, inbjudits att hålla föredrag för det nystartade parti som idag kallas Moderaterna.¹¹² Holmbergs förståelse av ungdomen som framtidens löfte harmoniserade på detta sätt med den konservativa nyorientering som Kjellén och Molin kallade Unghögern.¹¹³ I radikalnationalismens temporalitet bar ungdomen hoppet om återupprättelse för Sverige och svenskheten. Nationens pånyttfödelse var den förlösande brytpunkten där historien kunde möta framtiden.

Med världskriget såg Holmberg, Kjellén och Molin en möjlighet att ena svenskarna så att Sverige kunde återfå sin forna storhet genom en nationens pånyttfödelse. Redan 1897 hade Rudolf Kjellén, som senare skulle analysera världskrigets förveckling i Adrian Molins tidskrift *Det nya Sverige*, konstaterat att "det är icke i bläck eller trycksvärta, det är i blod stater ska döpas".¹¹⁴ Den blodiga hösten 1916 rapporterade Teodor Holmberg om hur de krigande ländernas ungdom "brinner af fosterlandskärlek och plikttröhet in i döden". Han oroade sig över skillnaden gentemot Sverige: "I fronternas skyttegravar lefver ett ungdomssläkte skyhögt öfverlägset det svenska". Men han trodde på den Gud som snart skulle kasta "Sveriges folk in i den brinnande ugnen, där slagget brännes bort". Eldsugnen var vägen till "vår väckelse och vår nationella frälsning [...] vi skola taga det, böja oss under agan – och resa oss till nytt lif".¹¹⁵

För Holmberg var ungdomen nyckeln till den svenska nationens pånyttfödelse. Men trots inspelet som ledare för Sveriges nationella ungdomsförbund skulle han aldrig få se någon yngre massmobilisering. Det skulle dröja mer än ett halvsekel innan radikalnationalismen blev en samlande politisk kraft för ungdomen. Men den skrämiga och våldsamma skinheadscenen, som under seklets sista decennier utgjorde själva sinnebilderna för svensk nynazism, blev knappast den sedlighetens ung-

112. Se Rudolf Kjellén & Teodor Holmberg, *Den nya moralen: Två föredrag* (Stockholm 1909).

113. Adrian Molin, som varit anonym författare till den göteborgska Unghögerns program, klargjorde att "där Unghögern är, där är och viljan till svenskhet" Adrian Molin, "Unghöger", *Det nya Sverige* 6:7 (1912) s. 410; Elvander (1961) s. 299–300.

114. Rudolf Kjellén, "Göteborg d. 27 juni", *Göteborgs-Posten* 29/7 1895.

115. Teodor Holmberg, "Front mot försvarsolusten! Huru skall pestsmittan kraftigast bekämpas", *Sveriges väl* 3/11 1916.

domskultur som direktör Holmberg hoppats på. I gengäld var den, till skillnad från det tidiga 1900-talets förlaga, en äkta ungdomsrörelse. Det var först när ungdomen mognade och fick fatt i den moralkonservativa kristligheten, konsoliderad av Sverigedemokraterna vid seklets slut, som Holmbergs vision om den folkliga radikalnationalismen skulle bli verklighet.

Idéarvet

Trots att historiebruk är centralt för Sverigedemokraternas politiska meningsskapande anger partiet relativt få idéhistoriska referenser.¹¹⁶ Partiprogrammen har sedan startåret 1988 helt saknat namngivna förgrundsgestalter, men efter inträdet i Riksdagen utvecklades principprogrammen. Sverigedemokraterna antog nu en "nationalistisk utgångspunkt" med förankring hos "historiska socialkonservativa tänkare och politiker, såsom den brittiska premiärministern Benjamin Disraeli, svensken Teodor Holmberg med flera".¹¹⁷ Vid sidan av den internationella referensen namnges enbart Holmberg som inhemsk förelöpare,¹¹⁸ samtidigt som "med flera" också pekar mot andra idégivare från samma politisk-ideologiska miljö.

Principprogrammet utfäster att partiet vill "förena de bästa elementen hos den traditionella högern och den traditionella vänstern", genom att "ersätta klasskamp och hat med förbrödring och nationell solidaritet".¹¹⁹ Här återfinns den radikalnationalistiska idén om folkets enande, samlingstanken, som vid tiden för unionsupplösningen var lika central för Teodor Holmberg som för Rudolf Kjellén och Adrian Molin. Likaså har Sverigedemokraternas principprogram en klangbotten i den politiserade distinktionen mellan frihet och ordning, det Kjellén såg som en idéstrid mellan 1789 och 1914 års idéer. Sverigedemokraterna vill på samma sätt "ersätta tendenser till anarki och samhällsupplösning med trygghet, hög moral och lag och ordning".¹²⁰ Här finns en genklang

116. Se Julia Håkansson, *Historia och nationalism: Sverigedemokraternas och Dansk Folkepartis historiska berättelser* (Malmö 2023) s. 294–299.

117. Sverigedemokraterna, *Principprogram* (Stockholm 2019) s. 3, 7.

118. Benjamin Disraeli grundlade under andra halvan av 1800-talet välfärdsgrenen hos det brittiska Konservativa partiet. Se Kevin Hickson, Robert Page & Ben Williams, "Strangled at Birth: The One Nation Ideology of Theresa May", *Journal of Political Ideologies* 25:3 (2020) s. 335–339.

119. Sverigedemokraterna (2019) s. 7.

120. Sverigedemokraterna (2019) s. 7.

från Teodor Holmbergs utpräglade aversion mot den ansvarslösa friheten i ”den anarkistiska smittan”.¹²¹

Idéarvet förmedlas också genom den radikalnationalistiska temporalitet där det förflutna och framtiden möts i ett avgörande nu. Sverigedemokraternas principprogram kungör att ”den nationella samhörigheten binder samman nationens medlemmar över tid och rum och skapar band mellan de döda, levande och ofödda generationerna liksom mellan unga och gamla, olika samhällsklasser, politiska läger och geografiska regioner”.¹²² Denna tankegång har sin klangbotten i den radikalnationalistiska urkunden *Nationell samling* (1906), där Kjellén deklarerade att ”fosterlandet omfattar ej blott de nu levande millionerna, utan äfven de döda och de ofödda millionerna, vid hvilka den levande generationen är olösligt bunden genom minne och hopp”.¹²³ Kjellén förklarade att ”naturen är fosterlandet i rummet, historien är fosterlandet i tiden” och att ”den geografiska och den historiska samhörigheten [är] rötterna till nationens stam”.¹²⁴ Folkets enande gäller i denna temporalitet både tid och rum; svenskarna sammanknyts av ett historiskt band och genom sin förankring i naturen, jorden, territoriet.

Denna temporalitet inbegriper också löftet om nationens pånyttfödelse. Det var med detta hopp för ögonen som Holmberg och Molin nogsamt följde utvecklingen i mellankrigstidens Tyskland. Vid maktövertagandet 1933 hade Kjellén gått ur tiden, men de båda andra var öppet positiva till Hitlers föregivet framgångsrika enande av det tyska folket. När den nationalsocialistiska diktaturen blivit ett faktum skrev Holmberg att han var ”mycket tilltalad av vad Hitler gjort och representerar” eftersom han ”förmått att svetsa ihop tyskarna inåt till ett folk, fyllt av strålande entusiasm inför nya ideal”.¹²⁵ På motsvarande sätt uppskattade Molin att ”nazismen återfört tyskarna till sig själva” eftersom Hitler ”lyckats smälta de med ohjälpligt kaos hotande sociala motsatserna i hettan av ett nytt moraliskt och nationellt patos”.¹²⁶ Efter

121. Holmberg & Bååth-Holmberg (1908).

122. Sverigedemokraterna (2019) s. 9.

123. Kjellén (1906) s. 166–167.

124. Kjellén (1906) s. 135.

125. Teodor Holmberg, ”Nationell ungdom och personlighetstanken”, *Nationell tidning* 5:8 (1934).

126. Adrian Molin, ”Ett perspektiv på den nazistiska idékretsen”, i Adrian Molin (red.), *Stafetten går vidare* (Stockholm 1936) s. 104–105.

krigsutbrottet bedömdes Adrian Molin av Tyska legationen utgöra en betydelsefull Hitlervänlig röst i den svenska offentligheten.¹²⁷

Åren efter nationalsocialismens fall blev den framlidne Kjellén, som alltså laborerat med detta begrepp långt före Hitler,¹²⁸ postumt nagelfaren av kritiska statsvetarkollegor.¹²⁹ Men på senare år har delar av forskarsamhället sökt restaurera Kjelléns tankegods. Detta ärende drivs av en illa dold fascination för att ta sig an en bespottad tänkare, ”befria honom från den bråte av fördomar som tynger hans rykte”, kringgå ”negativismen”,¹³⁰ och därigenom försöka vaska guld ur historiens skräp-hög. Här ryms förhoppningen att Kjellén skulle bli användbar inom den kritiska forskningen.¹³¹ Genom att kontextualisera Kjelléns politiska idéutveckling, och därmed ”minimera risken för anakronistiska felslut”, utmålas Kjellén i detta idémässiga renoveringsprojekt som en politisk pragmatiker snarare än en nationalsocialismens förelöpare.¹³² Den undanträngda teoretikerns renässans tycks emellertid inom akademien reduceras till ett erkännande och föreslaget återbruk av det Kjellénska konceptet geopolitik.¹³³

Kjelléns fulla idéarv har i stället förvaltats av den radikalnationalistiska rörelsen. Den rasorienterade organisationen *Nordiska motståndsrörelsen* räknar professor Kjelléns konceptuella bidrag som centrala för den svenska radikalnationalismens idéutveckling. I organisationens historieskrivning är Kjellén den ”inflytelserika nationalist” som under första världskriget ”ivrade för att Sverige borde ställt upp på sina

127. *Politisch erwünscht 8 Einladungen, Partei – Reichparteitag 1939*, Kopior ur Auswärtiges Amts arkiv, 2212.21:95, Utrikesdepartementet med föregångare, Riksarkivet (RA). De organisationer som Tyska legationen ansåg mest lojala till Nazityskland var Sven Olov Lindholms parti Svensk socialistisk samling samt Sveriges Nationella Förbund. *Telegram (geh.Ch.V) 16/11 1939 – Büro Staatssekretärs akten betreffend Schweden*, Kopior ur Auswärtiges Amts arkiv, 2212.21:62, Utrikesdepartementet med föregångare, RA.

128. Kjellén (1912) s. 22.

129. Se framför allt Nils Elvanders uppgörelse i *Statsvetenskaplig tidskrift* 59:1 (1956).

130. Bert Edström, ”Inledning”, i Ragnar Björk, Bert Edström & Thomas Lundén (red.), *Rudolf Kjellén: Geopolitiken och konservatismen* (Stockholm 2014) s. 50, 16.

131. Christian Abrahamsson jämför med det radikaldemokratiska användandet av nationalsocialisten Carl Schmitts teorier om det politiska. Se Christian Abrahamsson, *Radikal-konservatismens rötter: Rudolf Kjellén och 1914 års idéer* (Stockholm 2021) s. 9–11.

132. Lagergren (1999) s. 94, 115–117.

133. Ragnar Björk & Thomas Lundén, ”Introduction”, i Ragnar Björk & Thomas Lundén (red.), *Territory, State and Nation: The Geopolitics of Rudolf Kjellén* (New York 2021) s. 3–4; se även Ragnar Björk, Bert Edström & Thomas Lundén (red.), *Rudolf Kjellén: Geopolitiken och konservatismen* (Stockholm 2014).

germanska fränders sida”.¹³⁴ Eftersom Kjellén var ”mannen som myntade begreppet folkhemmet och nationalsocialism”,¹³⁵ har hans politiska texter prövats som ideologisk kanon vid Nordiska motståndsrörelsens studiecirkel.¹³⁶ Förståelsen av Kjellén som idémässig förelöpare tog fart under mitten av 2010-talet, i samband med en serie återpubliceringar av radikalnationalismens urkunder av Logik förlag. Denna aktör har varit knuten till Nationalsocialistisk front/Svenskarnas parti,¹³⁷ gett ut ”svenskvänlig litteratur sedan 2005”,¹³⁸ och senare uppgått i den radikalnationalistiska komuniteten *Det fria Sverige*.¹³⁹

I förlagets katalog finns *Unghögern och nationalsocialismens svenska ursprung* (2015), en bok som jämför Kjelléns och Hitlers politiska texter med slutsatsen att Unghögern föregick och inspirerade den tyska nationalsocialismen.¹⁴⁰ Boken är ett exempel på den radikalnationalistiska rörelsens historiografiska fokus på den idémässiga tillblivelsen, den svenska radikalnationalismens genesis. Det är i denna anda som Logik förlag återpublicerat Kjelléns programmatiska text *Nationell samling* (2016/1906), som säljs med utfästelsen att ”innehållet är tidlöst, och minst lika aktuellt idag som när det ursprungligen författades”. Förlaget har även gett ut Molins politiska manifest *Svenska spösmål och krav* (2017/1905), samt hans visionära och historiserande sorti *Stafetten går vidare* (2016/1936). Som komplement till dessa radikalnationalistiska urkunder har Logik också återpublicerat Gustav Sundbärgs emigrationsutredningsbilaga *Det svenska folklynnet* (2016/1911), med en baksidestext inledd av den i sammanhanget inte helt oskyldiga frågeställningen ”Vem är egentligen svensk?”¹⁴¹

134. Henrik Gustafsson (2019), ”Hjalmar Branting och den svenska socialdemokratis ursprung”, <www.nordfront.se> (4/4 2024).

135. Henrik Andersson (2016), ”Rudolf Kjellén – mannen som myntade begreppet folkhemmet och nationalsocialism!”, <www.nordfront.se> (4/4 2024).

136. Nordiska motståndsrörelsen (2019), ”Studiecirkel i Göteborg”, <www.nordfront.se> (4/4 2024).

137. Heléne Lööv, *Nazismen i Sverige 2000–2014* (Stockholm 2015) s. 64, 244; Lundström & Poletti Lundström (2016) s. 51–52.

138. Logik, ”Startsida”, <www.butik.logik.se> (4/5 2024); Lööv (2015).

139. Markus Lundström & Tomas Poletti Lundström, ”Radical-Nationalist Podcasting under a Postfascist Condition: The Swedish Podcast Motgift”, *Fascism 10* (2021) s. 191.

140. Östen Kjellman, *Unghögern och nationalsocialismens svenska ursprung* (Ålgårås 2015) s. 44–52, 64–69.

141. Böckerna presenteras på hemsidan: Logik, ”Böcker”, <www.butik.logik.se/collections/bocker> (12/5 2024).

Intresset för den svenska radikalnationalismens genesis märks även i antologin *Svenska konservativa profiler*. Här introduceras de mest betydelsefulla idégivarna och Rudolf Kjellén lyfts som en framsynt politisk tänkare, "en nationens profet".¹⁴² Under 2010-talet började även samtal kring radikalnationalismens genesis föras i rörelsens olika podcasts. Ett illustrativt exempel är *Motgift*, en podcast som i slutet av 2010-talet fungerade som ett forum för tankeutbyte mellan olika radikalnationalistiska aktörer.¹⁴³ Man enades här om Kjellén som en tidig och viktig inspirationskälla, "ett betydligt bättre alternativ än de svenska nationalsocialisterna, som var en sämre variant av Unghögern".¹⁴⁴ Denna hållning framfördes av Molin 1936, då han i ett anförande reflekterade tillbaka över *Svenska spörsmål och kraf* som "ett fascistiskt eller nazistiskt program – vilket epitet man nu vill skälla mig för – femton år före Mussolini och Hitler". Han klargjorde att "vi behöva verkligen inte hemföra några idéer från nazismen. Det skulle nämligen vara att gå över ån efter vatten." Molin underströk att samma "innehåll har på svensk botten tidigt fått sin egen utbildning, kanske djupare och rikare än den tyska".¹⁴⁵ Detta anförande publicerades i *Stafetten går vidare*, en historiografisk textsamling som Molin med introducerande följebrev skickade till den svenska nationalsocialismens företrädare med förhoppning om idéarvets förvaltande.¹⁴⁶ I förordet till denna bok – som återpublicerades av Logik förlag 80 år senare – meddelade Molin att "så långt man förstår tyda tecknen är Unghögerns budskap nu på väg. Stafetten går vidare".¹⁴⁷

Men den svenska nationalsocialismen misslyckades med att ta stafettpinnen i mål: dessa organisationer avfärdades av den politiska huvudfåran i Sverige. Under efterkrigstiden förvaltades i stället trettioårsnazismens tankegods av Nordiska rikspartiet. Genom denna marginaliserade organisation förmedlades så småningom budskapet till den rasorienterade skinheadmiljö som vid seklets slut inkarnerade nynazis-

142. Simon Pettersson, *Svenska konservativa profiler* (Djursholm 2017) s. 98.

143. Lundström & Poletti Lundström (2021) s. 191.

144. *Motgift podcast*, avsnitt 345, "Är alt-right all-right?" (13/3 2017, 00:33–00:35).

145. Molin (1936) s. 115, 113–114.

146. I ett brev till Svenska nationalsocialistiska partiet erkände Molin motvilligt denna organisation som Unghögerns idémässiga efterträdare, Birger Furugårds valhända ledarskap till trots. *Brev till Svenska nationalsocialistiska partiet* (5/11 1934), Adrian Molins efterlämnade papper, SE S-HS L46, KB.

147. Molin (1936) s. 8.

men.¹⁴⁸ Men inte heller denna yttring blev politiskt gångbar när den svenska radikalnationalismens parlamentariska gren alltmer tog avstånd från rasistisk misshandel och terror.¹⁴⁹ Det idéarv som däremot förenar rörelsens olika förgreningar är den politiska kampen för svenskhetens försvar och Sveriges pånyttfödelse.

”Sverige åt svenskarna” fungerar som ett ledmotiv för denna radikalnationalism. Slagordet lanserades under 1880-talets protektionismdebatt, men dess migrationspolitiska innebörd förseglades först med utvisningslagen år 1914.¹⁵⁰ Det hade vid denna tid blivit till politiskt ideal för den svenska radikalnationalismen. Redan år 1908 rubricerades förstasidan av Teodor Holmbergs tidskrift *Sveriges väl* av imperativet ”Sverige åt svenskarne!”¹⁵¹ Från 1930-talet och ett halvsekel framåt var det framför allt de nationalsocialistiska organisationerna som krävde ”Sverige åt svenskarna” i sina politiska kampanjer.¹⁵² I början av 1980-talet integrerades devisen i den rasistiska kamporganisationen Bevara Sverige Svenskt,¹⁵³ och tonsattes senare av den vikingarock och nazipunk som skulle mobilisera ungdomen på gatorna.¹⁵⁴ Vid samma tid blev det ledmotiv för den partipolitiska efterträdaren till Bevara Sverige svenskt,¹⁵⁵ allt

148. Helene Lööv, ”Det förflutnas skuggor”, i Mats Deland & Charles Westin (red.), *Brunt! Nationalistisk och nazistisk mobilisering i vår närmaste omvärld under efterkrigstiden* (Stockholm 2007) s. 96–97; Folke Schimanski, *Veras resa: Min syster nationalsocialisten* (Stockholm 2024).

149. Tomas Poletti Lundström, *Trons försvarare: Idéer om religion i svensk radikalnationalism 1988–2020* (Uppsala 2022) s. 182–183; Lööv (2007) s. 83–84.

150. Hammar (1964) s. 29, 370–374.

151. Erik Prentare, ”Sverige åt svenskarne”, *Sveriges väl* 11/12 1908. Under en kort period, efter att Per Albin Hansson år 1926 skrivit pamfletten *Sverige åt svenskarna – svenskarna åt Sverige*, fick devisen en bredare innebörd eftersom det, likt det Kjelléniska begreppet ”folkhem”, återbrukades i Hanssons socialdemokratiska bygge av ”det goda hemmet för alla svenskar.” Se Per Albin Hansson, *Sverige åt svenskarna – svenskarna åt Sverige* (Stockholm 1926) s. 4; jfr Berggren & Trägårdh (2015) s. 205–210.

152. I dagspressen återfinns ”Sverige åt svenskarna” i annonser av Svensk Socialistisk Samling och i nyhetsrapporteringar som beskriver hur efterkrigstida nationalsocialistiska grupper, som Nordiska Rikspartiet, använt samma slagord i politisk affischering. Se exempelvis E. W. Olson, ”Svenska nazis”, *Svenska dagbladet* 11/9 1932; Svensk Socialistisk Samling (annonser), ”Sverige åt svenskarna! Mot främlingsinvasionen”, *Aftonbladet* 22/11 1938; Bo Hagström, ”Nazister bakom raskravallerna i Sverige”, *Aftonbladet* 27/7 1977.

153. Se exempelvis Kjell Öberg, ”Ni legaliserar invandrarhatet”, *Dagens nyheter* 29/11 1981; Pelle Jacobsson, ”Deras skola blev ett klotterplank för rasisterna”, *Aftonbladet* 25/8 1982.

154. Teitelbaum (2017) s. 17–21; Heléne Lööv, *Nazismen i Sverige 1980–1999: Den rasistiska undergroundrörelsen: Musiken, myterna, riterna* (Stockholm 2000) s. 90.

155. Den organisatoriska kopplingen till Bevara Sverige Svenskt verifieras i Sverigedemokraternas egen vitbok: Tony Gustafsson, ”Sverigedemokraternas vitbok”: Delredovisning (2022) <<https://via.tt.se>> (23/3 2025).

sedan starten 1988 har Sverigedemokraterna i flygblad och banderoller, politiska tal och riksdagsmotioner, presenterat sin politiska vision under parollen "Sverige åt svenskarna".¹⁵⁶ I devisen ryms radikalnationalismens genuskodade temporalitet, tankefiguren att svenskheten måste försvaras och att Sverige, genom målmedveten politisk kamp, kan födas på nytt. Denna tankefigur formulerades av de politisk-ideologiska portalfigurer som dagens rörelse anser centrala för den svenska radikalnationalismens genesis.

Slutsats

Med fokus på Sverigedemokraternas och den utomparlamentariska rörelsens historiografiska referenspersoner har denna artikel avtecknat den radikalnationalistiska tankefigur som formerades i det tidiga 1900-talets Sverige. Här grundlades kampen för att ena det svenska folket, rena det från kulturell dekadens och främmande element, i en strävan att skydda Sverige genom inre och yttre gränsbevakning. Denna beskyddartanke upprätthölls av nationalismens inneboende genuslogik. När nationen feminiserades i dess symbolik och metaforik, exempelvis genom beskrivningen av Moder Svea och "hennes ärliga blå ögon",¹⁵⁷ framställdes nationen som högaktad men utsatt.¹⁵⁸ Radikalnationalismens maskulina beskyddarlogik fungerade som motiv för statlig militarisering och manlig offervilja.¹⁵⁹ Denna genuslogik förstärktes av pånyttfödelsens temporalitet – folkets resning som brytpunkten för återskapandet av den förlorade storheten genom nationens pånyttfödelse.

Vid den svenska radikalnationalismens genesis formades utifrån beskyddarskapets genuslogik och pånyttfödelsens temporalitet en

156. Jimmie Åkesson var vid en demonstration år 1995 fanbärare åt banderollen "Sverige åt svenskarna", ett budskap som vid samma tid återfanns på otaliga dekaler och flygblad; riksdagsledamoten Björn Söder använde slagordet vid Sverigedemokraternas landsmöte år 2009 och år 2016 användes det av partiet i en riksdagsmotion. Se SD-Arkivet (2024), "Bildarkivet/1995", <www.sdarkivet.com> (3/27 2024); SD-Arkivet (2024), "Trycksaker/Dekaler", <www.sdarkivet.com> (3/27 2024); Elisabeth Åsbrink, *Orden som formade Sverige* (Stockholm 2018) s. 119.

157. Rudolf Kjellén, "Moder Svea", *Det nya Sverige* 10:11–12 (1916) s. 543; se även Maud Eduards, *Kroppspolitik: Om moder Svea och andra kvinnor* (Stockholm 2012) s. 38–42.

158. Jfr Charlotte Tornbjer, *Den nationella modern: Moderskap i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft* (Lund 2002) s. 71–88.

159. Jfr Cecilia Åse, "Introduction: Gender, War and Military Sacrifice", i Cecilia Åse & Maria Wendt (red.), *Gendering Military Sacrifice: A Feminist Comparative Analysis* (London 2019).

tankefigur bestående av två politiska imperativ: nationen måste försvaras; nationen måste pånyttfödas. Denna tankefigur närdes i det tidiga 1900-talet av föreställningen att Sverige och svenskheten befann sig i fara. Sveriges gränser hade redan sargats genom unionsupplösningen och i det annalkande hotet från öster låg Sveriges totala förintelse. Även själva svenskheten hade utarmats genom kulturell dekadens och ansvarslös migrationspolitik som tillåtit såväl omfattande utvandring som oönskad invandring. Detta var utgångspunkten för den svenska radikalnationalismens urkunder, de politiska texter som producerades av Teodor Holmberg, Rudolf Kjellén, och Adrian Molin. Deras gemensamma ärende var att kulturens förfall och folkstammens utarmning krävde politisk handling för Sveriges frälsning och nationens pånyttfödelse.

Den radikalnationalistiska tankefiguren – att Sverige på samma gång måste räddas och återskapas – åberopas av rörelsen än idag som en ofullbordad politisk vision. Genom ledmotivet "Sverige åt svenskarna" förenas den radikalnationalistiska rörelsens utomparlamentariska aktörer och riksdagspartiet Sverigedemokraterna i samfällid kamp för att förstärka nationalstatens utslutningsmekanismer.

Genesis of Swedish radical nationalism

While historical studies of fascism in Sweden typically start in the interwar period, this article traces the political-ideological roots in the nationalist era leading up to the Great War. It depicts the genesis of Swedish radical nationalism, a political ideology centred on tying an imagined people to a bordered territory. In the early twentieth century, radical nationalism in Sweden articulated that the people were diluted by cultural decadence and uncontrolled migration while the territory was threatened by geopolitical aggression from Russia. This radicalisation of national defence was driven by a gendered logic of masculinist protection, reinforced by an emergency temporality oriented towards national rebirth. Whereas national conservatism cultivated the memory of paradise lost, radical nationalism became the politics of resurrection: Swedishness restored and Sweden reborn. This ideational assemblage of defence and rebirth was articulated in a series of books, articles, and journals published by three men – Rudolf Kjellén, Adrian Molin, and Teodor Holmberg – who have become ideological sages for the nationalist movement today; radical-nationalist think tanks are republishing Kjellén's and Molin's political manifestos while the Sweden Democrats publicly acknowledges its debt to Holmberg's political thought. In that sense, the genesis of Swedish radical nationalism serves as an ideological resource when demanding the reinforcement of the exclusionary mechanisms of the modern nation-state.

Keywords: Sweden, politics, social movement, ideology, far right, fascism, national socialism, racism